

Nagy Szabolcs

A tanácsköztársaság nagyváradai végnapjai*

Az 1918/19 fordulóján az erdélyi fronton a románokkal mintegy négy és fél hónapon át sikerrel szembeszegülő, Kratochvil Károly vezette Székely Hadosztályt¹ – és a vele együttműködő erőket – fennállásának kezdetétől ellenségesen szemlélte a forradalmi vezetés. Bár ma még nem áll rendelkezésünkre a kérdést kimerítően elemző tanulmány, a források, részfeldolgozások adatai alapján kijelenthető, hogy a tanácsköztársaság legfőbb bázisa a főváros volt. A kevésbé iparosodott vidékeken csupán a nem túl nagy számú munkáscentrumban támogatta a lakosság többsége egyértelműen a proletárdiktatúrát.² Az Alföld keleti peremén elterülő nagyobb városokban: Szatmárban, Nagykárolyban, Debrecenben, s a témánkul szolgáló Váradon ugyanakkor erős volt a proletárhatalom. Így a Székely Hadosztály működésének színtere – a Kratochvil vezette alakulatok éppen ezekben a városokban rendezték be parancsnokságaikat – hozzájárult a két fél viszonyának elmérgesedéséhez, annál is inkább, mivel a katonáknak közvetlen és negatív tapasztalatai lehettek a proletárhatalmat illetően.

A korban számos olyan jelenség volt megfigyelhető, mely szükségszerűen magában hordozta a két fél közötti konfliktus lehetőségét. A Székely Hadosztályban mind a tisztikar, mind a legénység fent kívánta tartani a katonai rendet, mivel úgy vélték, e nélkül nem létezhet sikeres katonai ellenállás. Ezzel szemben a forradalmi katonai irányítás „demokratizálni” kívánta a hadsereget. Ez olyan, a hivatásosok számára elfogadhatatlannak tűnő rendelkezések bevezetését jelentette, mint a rangjelzések eltörlése, az alá-fölérendeltségi viszonyok hivatalos érintkezésben történő megjelenésének (például a tisztelgésnek) a száműzése, illetve a parancsnokok mellé rendelt politikai kiküldöttek, azaz a katonatanácsok rendszere.³

Ez utóbbi intézmény önmagában is konfliktusforrássá vált. A helyzetet tovább rontotta Pogány Józsefnek, egykori Népszava újságírónak, a katonatanácsok kormánybiztosának szereplése, intrikái.⁴ A Pogány vezette katonatanácsí rendszer egy olyan belső ellensúlyá vált, mely képes volt arra, hogy a hadseregben a neki nem tetsző személyeket, az általuk képviselt politikai-eszmei irányzatokat ellehetetlenítse. A Székely Hadosztály, illetve annak vezetősége pedig hamarosan ilyené vált a szemében. A fenti rendelkezések, illetve következményeik pedig egyre több feszültséget eredményeztek a katonatanácsok budapesti vezetősége, illetve a Kratochvil alá beosztott alakulatok között.

* A tanulmány az „EFOP-3.6.1-16-2016-00017 Nemzetköziesítés, oktatói, kutatói és hallgatói utánpótlás megteremtése, a tudás és technológiai transzfer fejlesztése, mint az intelligens szakosodás eszközei a Széchenyi Egyetemen” című projekt támogatása segítségével készült.

¹ Kratochvil Károllyal és az általa vezetett Székely Hadosztállyal kapcsolatban vö. Gottfried–Nagy 2011.

² A témáról bővebben pl. Nagy 2016., illetve Szűts 2013.

³ Az 1918. december 2-án kelt 32.203.eln. karh. sz. rendeletben például a hadügyminisztérium korlátozta a tisztek fegyelmi jogkörét, illetve eltörölte a feljebbvalók előtti kötelező tisztelgést. Nem segítette a fegyelem fenntartását az a rendelet sem, melyben engedélyezték mind a tisztek, mind a legénység számára a politikizálást, az ilyen jellegű gyűléseken történő megjelenést.

⁴ Pogány valószínűleg elsősorban egyéni ambíciói miatt (miniszter akart lenni) folytatta aknamunkáját. A témáról bővebben: Nagy 2011a.

A konfliktusok hamarosan továbbgyűrűztek. Mivel Budapestről már újságcikkben⁵ is támadták Kratochvilékat, a helyi forradalmárok előtt is egyre gyanúsabbnak tűntek. De nyilvánvalóan akadtak ellentétek a székelyek és egy-egy város politikai vezetése között is.

A forradalmi városoknak a katonák moráljára gyakorolt hatását a parancsnokok nagyon hamar felismerték. Gombos Zoltán alezredes – aki a m. kir. nagyvárad 4. gyalogezred új parancsnoka volt – például a hadügyminiszternek írt jelentésében már 1918. december 8-án erre panaszkodott. Javasolta, hogy a frissen bevonult, öt legfiatalabb évfolyamból származó „*közúrsasági katonákat*” azonnal szereljék le, mivel álláspontja szerint nemcsak alkalmatlanok voltak a katonai szolgálatra, de egyenesen veszélyt is jelentettek a közrendre nézve. Véleményét a bakák konkrét cselekedeteit bemutató példákkal is alátámasztotta, melyek olyan szintű függelemsértések voltak, amiket egyetlen rendben működő hadseregben sem lehetett volna büntetlenül elkövetni. Leírta, hogy személyében is fenyegetve érezte magát, a bizalmi férfiak (a katonatanács vezetői) pedig kijelentették, hogy amennyiben nem lép vissza pozíciójából, nem tudják életének biztonságát és testi épségét szavatolni. Meglátása szerint „*a Nagyváradról, helyből bevonult ifjúság útján került ez a szellem a katonaság közé. Ezen fiatalság a szocializmus nemes eszméit felfogni képtelen, s egy idevaló Bálint Mihály nevű, a szocialisták köréből kizárt kommunista polgár, és egy Seprényi nevű rokkantnak, a rokkant egyeslet elnökének rossz befolyása alatt áll...*”⁶ Mindezeket Gombos egy olyan ezreddel kapcsolatban írta, amely hatalmas arányú veszteségeket szenvedve is végig kimagaslóan helytállt a Doberdón,⁷ és amelyet alig egy hónappal korábban, már a hadsereg bomlásának időszakában maga Kratochvil vezetett haza zárt katonai rendben békeállomáshelyére.

Persze mindez nem volt egyedül, csak Nagyváradra jellemző jelenség. Nagyon hasonló volt a helyzet a többi érintett városban is. A Szatmárnémetiben honos egykori m. kir. szatmári 12. honvéd gyalogezred tisztjei például arra panaszkodtak, hogy a városban tapasztalható élénk „*szocialista agitáció [...] a legénység magaviselésén és öltözködésén is meglátszott.*” A morál egészen odáig romlott, hogy az ezred Remetemezőn szolgálatban álló legénysége „letartóztatta” tisztikarát. Az esetre egyébként egy kommunista agitátor tevékenysége következtében kirobbant konfliktus miatt került sor, az időközben Szatmárnémetibe szállított tiszteket az ottani direktórium halálra is ítélte.⁸

Debrecenre – mint régi hajdúvárosra – kezdetben potenciális bázisként tekintettek a székelyek. Feltevésükben hamar csalatkozniuk kellett, hiszen az egyetlen székely származású tanárait kivéve szinte alig letek támogatókra a városban, sőt a helyi szocialisták kifejezetten agitáltak is ellenük.⁹ A kialakult helyzetben „ellenforradalmi” szervezkedés is kezdődött. Holló Gyula alezredest megkereste egy helyi orvos, aki tudóvizsgálatra való hivatkozással magával vitte munkahelyére, a Láng-szanatóriumba. Itt a sanatórium tulajdonosa fogadta őket, aki előadta, hogy a vizsgálat csak ürügyül szolgált a kapcsolatfelvételre, s azt szeretné, ha a „székely” tiszt csatlakozna az ellenforradalmi csoportjához. Holló ezután rendszeresen meg is jelent a sanatóriumban, egészen addig, míg Lángot el nem fogatta a direktórium. Húsvét vasárnapján Hollóért is megjelent a járőr, a huszárlaktanyába kísérték. Itt akkor már több tucatnyi elfogott tiszt volt. Hamarosan megérkezett

⁵ Nagy 2011a. 39.

⁶ MNL VeML XIV.10. Visszaemlékezések: Gombos.

⁷ Pintér–Rózsafi–Stenczinger 2017. 156–173.

⁸ MNL VeML XIV.10. Visszaemlékezések: Cseke, megerősíti MNL VeML XIV.10. Visszaemlékezések: Csekő is.

⁹ MNL VeML XIV.10. Visszaemlékezések: Nagy.

egy részben nőkből álló bécsi internacionalista ezred is, hogy a székely tiszteket kivégezze. Az életüket végül az mentette meg, hogy még a letartóztatások előtt sikerült értesíteni a nyíregyházi vörös hadosztály parancsnokát, Szakáll Kálmán ezredest, aki Budapest elleni támadást helyezett kilátásba arra az esetre, ha a székely tiszteknek bántódása esne.¹⁰

Szatmárnémetiben fordítva zajlottak le az események. A román csapatok közeledtére a direktórium tagjai a menekülésen gondolkodtak, és magukkal kívánták vinni a városban a bankoktól és magánszemélyektől rekvirált vagyont is. Erre a helyi székely parancsnok elrendelte a letartóztatásukat, ami hamarosan meg is történt, a legénység pedig a vörösörök kivételével a többi proletárdiktatúrához köthető személyt is elfogta. A direktórium tagjainál mintegy 3.600.000 korona értékű pénzt, értékpapírt és vagyontárgyat találtak.¹¹

Mindezekhez nagyon hasonló viszonyok uralkodtak Nagyváradon is. A várost a Királyhágó térségében védőállásban lévő 21. székely gyalogezred biztosította. A székelyek rendkívül elkeseredetten tekintettek mind a váradi civilekre, mind a környéken működő egyéb alakulatokra. A téli viszontagságok közt hiányos felszereléssel, elégtelen ruházattal helytálló 21-eseknek folyamatosan követelniük kellett a várostól az ellátást, abban anélkül nem részesültek volna. Elkeseredésüket fokozta, hogy a váradi helyőrség jórészt helyi lakosokból álló legénysége mindeközben gondtalanul élte világát a városban, Erdély védelmére pedig semmiféle áldozatkészséget nem mutatott. A váradi katonatanács és direktórium megpróbált ugyan hatni rájuk, de semmilyen eredménnyel nem jártak erőfeszítéseik. A székely katonákat ez olyannyira feldühítette, hogy komolyan foglalkoztak azzal a gondolattal, hogy betörnek a városba és megfegyvelmezik őket.¹²

A kialakult helyzetről – egy Budapestre küldött jelentés alapján – főként „a 19-21 éves, minden becsületes munkától elszokott és a folytonos engedékenység által elkapatott, csak a durva erőszaknak engedő nagyvárosi subancok hazatérés számra menő viselkedése” tehetett. Míg a székelyek „egy szál köpenyegben, szíjzatlan német puskával vállukon, egy vászon gurtni tölténnyel nyakukban, pokróc, felszerelés, ruházat nélkül megállottak a januári 20 fokos hidegekben Nagyvárad védelmére a Királyhágón. Addig a váradiak hiányzó aprólékos felszerelési tárgyak miatt, a felemelt zsold vagy megszábotott idő (14 nap) kint lét meg nem léte miatt, megtagadják az első sorban az ő érdekeiket szolgáló kinti csapatok megerősítését.” Ez a réteg folyamatosan zaklatta a városba egyedül, vagy kisebb csoportokban érkező székely katonákat is, például túlerejüket kihasználva leszedték a tisztek jelvényeit, rangjelzéseit. Mindebben a direktórium és a katonatanács fiatalabb tagjai is támogatták őket. A helyzet katasztrófával fenyegetett, féltő volt, hogy a székelyek tisztjei megunják a folyamatos atrocitásokat és otthagyják csapataikat, a vezető nélküli alakulatok pedig megrohanják a várost. Amennyiben a városban az éppen ott tartózkodó székely katonákat atrocitás éri, az minden bizonnyal hasonló következményekkel járt volna.¹³

A jóslatok végül teljesen nem igazolódtak be, de az egykor Kratochvilhoz kötődő katonáknak köze volt ahhoz, hogy megszűnt a kommün váradi uralma. A román hadsereg – főleg a Bácska-Bánát birtoklása körül a Szerb-Horvát-Szlovén Királysággal kialakult konfliktus miatt – 1919 tavaszáig nem fejtett ki nagy erőfeszítéseket a székely védővonal áttörése érdekében. Ekkor azonban a fegyveres összecsapással is fenyegető vita lezárult a

---

¹⁰ MNL VeML XIV.10. Visszaemlékezések: Holló. Az értesítéseket megerősítette Visszaemlékezések: Spiller is.

¹¹ MNL VeML XIV.10. Visszaemlékezések: Csekő, megerősíti MNL VeML XIV. 10. Visszaemlékezések: Cseke is. Ezzel szemben Bartl Róbert csendőrszázados az eseményeket a helyi nemzetőrséghez köti (MNL VeML XIV.10. Visszaemlékezések: Bartl).

¹² Nagy 2015. 95.

¹³ Uo. 99.

felek között, s ezzel Románia minden erejét Erdély bekebelezésére koncentrálhatta. A tanácsköztársaság hadvezetése eközben, mivel bizalma végleg megrendült a székelyekben, a front stratégiailag legfontosabb pontján, a Csucsai-szorosban nemzetközi vörös alakulatokkal váltotta le őket. Ezek azonban teljes mértékben alkalmatlanok voltak feladatuk: a védelem ellátására, így amikor április 16-án megindult a nagy erejű román támadás, egy puskalövés nélkül megfutottak. Csucsá (és vele a Királyhágó) elestével Várad is védhetetlenné vált. Mivel a Partium legfontosabb vasúti csomópontja a városban volt, a kialakult helyzetben az egykor Kratochvil alá tartozó erőknek Váradtól délre és északra álló szárnyát is bekerítés fenyegette. (A Nagyvárad-környékén operáló csapatok ekkorra már átkerültek a Raics ezredes vezette 39. dandár kötelékébe.) A parancsnok erre csapatainak Szatmár környéki koncentrációját határozta el, a csucsai áttörés közvetlen közelében, vagy attól délre található alakulatok azonban már nem tudtak – vagy az átszervezés következtében – nem akarhattak hozzá csatlakozni. Nagyvárad magára maradt.

A városban rögtön felgyorsultak az események. 1919. április 19-ének reggelén (nagyszombaton) mindenütt falragaszok jelentek meg, melyeken a helyben tartózkodó tiszteket és altiszteket fegyverbe szólították, és utasították az azonnali jelentkezésre. A felhívásra többen haladéktalanul reagáltak is. Az események részese, Magyar Zoltán – későbbi visszaemlékezése szerint – például annak elolvasa után rögvést a Katolikus Népkörben felállított irodába sietett, ahol utcai járőrszolgálatra osztották be. A járőr egészen estig semmi különös eseményt nem tapasztalt. Fél tizenegy felé azonban a Főposta ellenőrzésébe fogtak, ahol rögtön egy izgatott postáskisasszony fogadta őket, közölve, hogy a budapesti hadügyminisztériumtól éppen a helyi katonai parancsnokságot kérték telefonon kapcsolni. Magyar nagy lélekjelenlétről tett tanúbizonyságot, amikor rögtön a telefonhoz lépett, s a katonai parancsnokság nevében bejelentkezett. A budapesti hívó ekkor erélyesen azonnali jelentéstételre hívta fel, azt tudakolta tőle, igaz-e a csucsai áttörés híre, illetve, hogy Váradon valóban kitört-e az ellenforradalom. Erre az esetre kilátásba helyezte, hogy azonnal megindítják a Püspökladányban tartózkodó vörös erősítést a város felé. Magyar rövid habozás után határozottan tagadta a budapesti hívó értesüléseit, és a – csucsáival párhuzamosan valóban lezajlott – zilahi áttörésről számolt be, mely miatt Szilágyosomlyót, illetve közvetve már Szatmárt fenyegették a románok. Emiatt azt javasolta, hogy a püspökladányi tartalékokat Szilágyosomlyó felé indítsák útba. A dezinformáció célt ért, a hívó megnyugodva tette le a telefont.¹⁴

Közben a fegyvert ragadó önkéntesekből Halász nemzetőr százados és Jánossy Gyula rendőrfőkapitány nemzetőrséget szerveztek. Felkérték Fleischer Béla ügyvédet, a cs. és kir. 34. tábori tüzérezred tartalékos főhadnagyát, hogy állítsa ügyük mellé a helyi tüzértiszteket. A megbízást Fleischer elvállalta és 19-éről 20-ára virradó éjszaka autón járta be a várost, toborzást tartott. Bár az utasítástól eltérve megpróbálta a legénységi állomány tagjait is megnyerni az ügynek, azok megtagadták a részvételt, végül valóban csak a tisztek körében járt sikerrel.¹⁵

Eközben Nagyvárad civil vezetői minden erejükkel azon fáradoztak, hogy a város épességét fenyegető támadást elhárítsák. Ennek érdekében két irányban tettek lépéseket. Egyrészt 19-én vasúti szerelvényeken a románok elé indítottak egy küldöttséget, hogy idejekorán tudassák velük: Váradon nem kell ellenállástól tartaniuk. Sőt, egyenesen kérték tő-

¹⁴ MNL VeML XIV.10. Visszaemlékezések: Magyar.

¹⁵ MNL VeML XIV.10. Visszaemlékezések: Fleischer.

lük a város mielőbbi megszállását. Másrészt arra törekedtek, hogy megelőzzék az elmenekült vörösök Berettyóújfalu irányából történő visszatérését is, mivel úgy vélték, hogy azok minden bizonnyal kifosztanák a várost. Törekvéseiket – a helyi önkénteseken túl – a belényesi és csucsai frontokról 20-án délelőtt beérkezett 132. tüzérszázal is támogatta. Az intézkedési terv alapján először Nagyvárad város értékeit és az Osztrák-Magyar Bank helyi kirendeltségének készleteit biztosították.

Ezután egy üteget két ágyúval, egy százados és két főhadnagy vezetésével a Püspöki úti vasúti sín mellé állították.¹⁶ A Fleischer által toborzott tüzértisztek elvállalták, hogy legénység híján ők szolgálják ki az ágyúkat és uniformisban, a lőszerkocsikon ülve kivonultak a borsi útkereszteződéshez.¹⁷ A várost ellenőrző erők igen csekély létszámúak voltak, mindösszesen 300 főt tehettek ki. Mivel ezek egy része nyugaton, a vörös főerőkkel szemben, egy másik része pedig keleten, a csucsai frontról visszaözlő vörösök ellenében, a város határaitól távol védte Váradot, a helyi rendfenntartásra talán 100-120 ember maradt. A városban a direktórium viszont előzőleg már több ezer „proletárt” fegyverzett fel, akik ugyan nem mutatkoztak, de ahogy másutt,¹⁸ úgy itt is csak egy szikra kellett volna ahhoz, hogy kezükbe véve az irányítást leverjék az „ellenforradalmat”. Ezért a nemzetőrség vezetése cselhez folyamodott, elterjesztették azt az álhírt, hogy a kommün megbukott, és Budapesten Andrassy vette át a hatalmat. A dezinformációnak kettős hatása volt, a kommün szimpatizánsait elbizonytalanította, viszont a nemzetőrök köreiben is hatott, őket még nagyobb önbizalommal, harci kedvvel töltötte el.¹⁹

A helyzet azonban 19-én este nemcsak a kommün helyi szimpatizánsai miatt volt kritikus. A Magyar által folytatott telefonbeszélgetés időpontjában a románok még Élesdet sem érték el, így nyilvánvaló volt, hogy amennyiben a hadügyi népbiztosság értesül a valódi helyzetről, lesz ideje a városra csapást mérni. A tapasztalatokból kiindulva ezt pedig súlyos megtorlások követték volna.²⁰ Ezt legalábbis megnehezítendő, egy diverzánsegység Heymann Béla építőmérnök részvételével Biharpüspökire sietett és ott a városba vezető vasúti síneket felrobbantotta. Ezzel, ha az esetleges támadást megakadályozni nem is tudták, legalább átrakodásra kényszerítették volna a támadókat, amellyel egy kis időt nyerhettek.²¹

A 132-esek második ütege lovasszázaddá alakult, és Berettyóújfalu irányába lovagolt ki azzal a feladattal, hogy a várost ebből az irányból biztosítsa, illetve a budapesti vasútvonal működését – a beérkező szállítmányok kirakodását – zavarja, késleltesse. A nagyváradai vasúti vezetőség intézkedett, hogy a vonalat Berettyóújfalunál is szakítsák meg, így az esetleges ellentámadás során a vörösöknek ki kellett volna szállniuk a szerelvényekből, ezzel nagyobb esélyt nyújtva a támadásra a tüzérből lett „huszároknak”. Az egyes üteg lövegeivel és az azokat biztosító gyalogos rajjal Iklód pusztára ment, hogy ott a szegedi vasútvonalat biztosítsa.²² Az előkészületek végül túlzónak bizonyultak. A vörös vezetőség nem akart a város térségében a románokkal harcérintkezést felvenni, ezért nem rendelte

---

¹⁶ MNL VeML XIV.10. Visszaemlékezések: Puskás.

¹⁷ MNL VeML XIV.10. Visszaemlékezések: Fleischer.

¹⁸ Itt számos közismert esett mellett elég csak pl. a devcesteri ellenforradalomként elhíresült eseménysorra gondolni. Ld. pl. Nagy 2016.

¹⁹ MNL VeML XIV.10. Visszaemlékezések: Magyar.

²⁰ Uo.

²¹ MNL VeML XIV.10. Visszaemlékezések: Heymann.

²² MNL VeML XIV.10. Visszaemlékezések: Schröder.

el Nagyvárad újbóli megszállását. A várost biztosító egységek közül mindössze a Fleischer-féle egység lépett akcióba, egyik lövegéből egy közeledő mozdony felé figyelmeztető lövést adott le, mire az megfordult.²³ Ezen kívül csak a frontról visszaáramló vörösöknek a várostól történő távortartása okozott nehézséget az „ellenforradalmárok” számára.

A polgári vezetésnek a románokkal történő kapcsolatfelvétele azonban hamarosan döntéskényszerbe hozta a katonákat is. A kialakult helyzetben a 132-esek parancsnoka az előretolt egységeket visszavonta a városba és intézkedéseket hozott leszerelésükre. A hadianyagot vasúton kívánta a románok elől az ország belsejébe menteni. Minderre összesen néhány órájuk maradt. Mivel azonban – mint utólag kiderült – a polgári vezetés az összes szerelvényt a románok elé küldte, a kimenekítés meghiúsult. Utolsó ötletként a civil célokra is használható lovakat és különféle eszközöket megpróbálták a helyi gazdák között szétosztani, de a zűrzavarban felhívásukra senki sem jelentkezett. A megérkező román parancsnokok az időközben leszerelt tüzérek jó részét még mindig felszerelésük ápolása közben találták.²⁴

A román megszállással lezárult a váradi „ellenforradalom” története. Az igazi összecsapás elmaradt, a vörösök elmenekültek a román hadsereg elől, kisebb gondjuk is nagyobb volt annál, hogy az ellenük fellépő váradi polgárokkal és katonákkal foglalkozzanak. E két nap története mégsem tekinthető jelentéktelen epizódnak. A Székely Hadosztályal kapcsolatban gyakran elhangzó, máig élő vád, hogy az a románok előtti fegyverletétellel hazááruulást követett el.²⁵ Az eseményeket megelőzően a csucsai frontszakasz ugyan valóban a hadosztály ellenőrzése alatt állt, a román támadás előtt azonban a székely alakulatokat felváltották, a 132-eseket áthelyezték a 39. dandár kötelékébe. 1919. április 19-20-án Kratochvílékkal Váradnak már semmiféle összeköttetése nem volt. Mindennek azért van jelentősége, mivel gyakorlatilag ennek ellenére is ugyanúgy zajlottak le az események a városban, mint ahogyan jó száz kilométerrel északabbra, a Székely Hadosztály fegyverletételének színhelyén. A helyi polgárok és a románokkal szemben hosszú ideig kitartó katonák alig egy hónap alatt véglegesen kiábrándultak a kommünből. A vörös katonákat és politikai vezetőket nem tartották olyan személyeknek, akiktől elvárhatták volna érdekeik képviseletét. Így végül úgy ítélték meg, a két rossz közül a román megszállás lehet a kisebbik, és saját eszközeikkel elő is segítették annak megtörténtét. Nem volt ez egyébként másként pár hónappal később, jóval nyugatabbra sem. A román megszállókat a kommün alatti szenvedések miatt sok helyütt fel-, de legalábbis „megszabadítóként” üdvözölték.²⁶

A sors fintora, hogy a váradi katonáknak a román ígéretekben ugyanúgy csalatkozniuk kellett, mint a székelyeknek. A megszállást követően kezdetben szabadon mozoghattak a megszállt övezetben. Az Erdélyben letelepedni kívánókat össze is gyűjtötték, s velük egy szerelvényt indítottak az ország belsejébe. Pár nap múlva azonban megjelent a román honvédelmi minisztérium újabb rendelete, melynek értelmében minden egykori magyar katonát internálni kellett. Így a 132-esek zöme végül ugyanarra a sorsra jutott, mint a Székely Hadosztály tagjainak túlnyomó többsége: a tiszteket Brassóba, a legénységet a Regátba hurcolták.²⁷

²³ MNL VeML XIV.10. Visszaemlékezések: Fleischer.

²⁴ MNL VeML XIV.10. Visszaemlékezések: Schröder.

²⁵ Pl. Nagy 2011a.

²⁶ Pl. Nagy 2011b.

²⁷ MNL VeML XIV.10. Visszaemlékezések: Schröder

Nagy Szabolcs

The Last Days of the Council of Republic in Oradea

The Romanian occupation of Budapest ended the Council of Republic. However, the Eastern parts of the country had already been occupied long before that by the Romanian army that made a short-lived “ex lex” status by its dynamic thrust. The red forces fleeing from them lost control of certain cities that local civilians and/or soldiers had captured, in several cases clashing with the supporters of the dictatorship of the proletariat that stayed there. All this happened in two days in Oradea: 19–20th April, 1919.

The city's contemporary events illustrate well all the issues and problems the civilian and military leaders faced who felt responsibility for the city and for the goods they were entrusted.

Although the forces of the dictatorship of the proletariat could not defend the city, they even jeopardized it by not ending armed actions in the area. Thus, the citizens of Oradea not only had to prepare for the “welcoming” of the Romanians, but also had to keep the reds away.

The presentation of the related events in Oradea can even serve as a good basis for a general examination of the issue.

Források

- MNL VeML Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára
XIV.10. Kratochvil Károly hadosztályparancsnok iratai.

Szakirodalom

- Gottfried–Nagy 2011. Gottfried Barna, Nagy Szabolcs: A Székely Hadosztály története. Barót, 2011.
- Nagy 2011a. Nagy Szabolcs: Árulás vagy ellehetetlenülés. A Székely Hadosztály és a forradalmi erők viszonya a Veszprém Megyei Levéltárban őrzött Kratochvil-hagyaték tükrében. In: Levéltári Szemle, 61. (2011) 3. sz. 29–46.
- Nagy 2011b. Nagy Szabolcs: Az 1919. évi román megszállás Veszprémben. In: Veszprémi Szemle, 12. (2011) 3–4. sz. 29–38.
- Nagy 2015. Nagy Szabolcs: A gondok hullámai közt. Egy 1919. áprilisi jelentés Erdély védelmének kulcspontjából. In: Székelyföld – Terra Siculorum, 19. (2015) 7. sz. 91–103.
- Nagy 2016. Nagy Szabolcs: Muli püspök temet. Tanácsköztársaság Pápan. Pápa, 2016.
- Pintér–Rózsafi–Stencinger 2017. Pintér Tamás, Rózsafi János, Stencinger Norbert: Magyar ezredek a Doberdó-fennsík védelmében. Bp., 2017.
- Szűts 2013. Szűts István Gergely: Politikai és társadalmi viszonyok Miskolcon és Diósgyőrben 1919-ben. In: Vörös és fehér. A vörös és fehér uralom háttérháza, 1919 vidéken. Szerk.: Nagy Szabolcs. Veszprém, 2013. 25–44.